

МУЛЬТИМОДАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ У СФЕРІ СУЧАСНОЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

MULTIMODAL ASPECTS OF TEACHING IN THE FIELD OF MODERN DISTANCE EDUCATION

У статті досліджується потенціал мультимодального підходу в дистанційній освіті з огляду на те, що прискорення темпів диджиталізації суспільства продовжує стимулювати розвиток цієї форми організації навчання.

Поєднання традиційних методів, властивих аудиторним заняттям, та надбання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) пропонує нові можливості в обмежених темпорально-просторових рамках.

Цільова аудиторія дистанційного навчання – це здобувачі освіти, які у повсякденному житті здебільшого достатньо глибоко занурені в середовище комп'ютерно-опосередкованого спілкування. Зважаючи на це, сучасний та ефективний навчальний заклад шукає резерви продуктивної організації дистанційного навчального процесу, модернізує підходи та способи презентації навчального матеріалу та побудови комунікації викладача зі студентами.

Дистанційне навчання, що використовує синхронні та/або асинхронні способи взаємодії, потребує широкого інструментарію комунікаційних засобів. Під час аудиторних занять інформація може передаватися з використанням невербальних модусів: за допомогою жестів, міміки, інтонації, просодики, проксемічних особливостей. Своєю чергою, сучасні можливості комп'ютерно-опосередкованої комунікації на сьогодні також пропонують певний спектр мультимедійних дійсних можливостей з огляду на невербаліку. Цифровізація органічно сприяє розвитку мультимодальної організації навчання. Різні канали сприйняття, наприклад, візуальний чи аудіальний, допомагають реалізувати таку практику комунікації через мультимедійні формати. Це дозволяє комбінувати використання вербальних та невербальних способів подання навчального контенту, таких як тексти, статичні або анімовані зображення, графіки, таблиці, таймлайни, ментальні карти, колажі, квізи, аудіо- та відеоматеріали або їх поєднання.

Використання соціальних мереж, які мають широкі технічні та технологічні мультимедійні можливості, може результативно та природно доповнювати навчальний процес, забезпечувати оперативність та безперервність комунікації.

Ключові слова: дистанційне навчання, мультимодальність, інформаційно-комунікаційні технології, мультимедіа, педагогічний дизайн.

This paper studies the potential of a multimodal approach in distance education since the acceleration of the pace of digitalization of society continues to stimulate the development of this form of organization of the educational process.

The combination of traditional methods typical for face-to-face classes and the acquisitions of modern information and communications technology (ICT) offers new opportunities for learning in a limited time and space framework.

The target audience of distance education is learners, who, in everyday life, are most often deeply immersed in the computer-mediated communication environment. Based on this, a modern, competitive and effective educational institution seeks opportunities for the productive organization of the distance learning process, modernizing approaches and methods of presenting learning content, and building communication between the teacher and students.

Remote learning, which uses synchronous and/or asynchronous forms of interaction, requires a wide range of communication tools. During face-to-face classes, information can also be transmitted non-verbally using gestures, facial expressions, intonation, prosody, and proxemic means. In turn, modern possibilities of computer-mediated communication also offer a variety of multimedia opportunities taking into account non-verbal communication.

Digitalization organically contributes to the development of a multimodal educational organization. Different channels of perception, for example, visual or auditory, help to implement this practice of communication through multimedia formats. It allows the combination of the usage of verbal and non-verbal ways of presenting educational content, such as texts, static or animated images, graphs, charts, timelines, mind maps, collages, quizzes, audio and video materials, or a combination thereof.

The use of social networks, which have ample technical and technological multimedia capabilities, can effectively and naturally supplement the learning process and ensure efficiency and continuity of communication.

Key words: distance learning, multimodality, information and communication technologies, multimedia, pedagogical design.

УДК 37.091.2:37.018.43:004.087(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.43>

Лебедєва С.Л.,

ст. викладачка кафедри філології та перекладу
Київського національного університету технологій та дизайну

Лебедєв М.К.,

аспірант кафедри смарт-економіки
Київського національного університету технологій та дизайну

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Дистанційна освіта є активною зоною росту сучасного освітнього процесу. Феномен диджиталізації потужно впливає на імплементацію актуальних інноваційних методів взаємодії зі студентами.

Ефективне використання мультимодальних можливостей, які надають сучасні інформаційно-комунікаційні технології, сприяє гармонізації навчального

процесу та раціональному використанню часу. Інтеграція мультимодальних форм у навчання залучає різні семіотичні системи, допомагає активізації сенсорних каналів для глибокого освоєння матеріалу.

Дистанційне навчання є безперечною реальністю, проте сьогоднішній погляд науковців та педагогів на його ефективність далекий від достатності. Це спонукає шукати додаткові засоби мультимодальної інтеракції викладача та студентів, комбінувати традиційні та нові мультимедійні

можливості комп'ютерно-опосередкованої комунікації, сучасні практики аудіальних, візуальних, текстових, кінесичних та проксемічних інтеракцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, їх імплементації у процесі дистанційного навчання, а також вивченню та прогнозуванню розвитку дистанційної освіти приділяється значна увага в роботах українських та зарубіжних науковців, таких як В.Г.Кремень, В.Ю. Биков, В.М. Кухаренко, С.О. Сисоєва, Marc Prensky, Desmond Keegan, Robert S. Brown.

Напрямок наукових студій, пов'язаний з використанням різних каналів сприйняття інформації. залишається у центрі уваги численних вчених. В студіях Jay Lemke, Gunther Kress, Theo van Leeuwen, Jeff Bezemer, Carey Jewitt, Bill Cope, Mary Kalantzis досліджуються питання мультимодальної практики комунікації, комбінації вербальних та невербальних засобів взаємодії та використання мультимедійних інструментів в освітній діяльності.

Постійне вдосконалення процесу інтеграції мультимодальних засобів комунікації в дистанційну освітню діяльність є предметом подальших спостережень та аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дистанційне навчання є порівняно молодою формою здобуття освіти, тому спілкування викладача зі студентами в цифровій освітній екосистемі сьогодні не завжди є ефективним і може представляти певні труднощі. Актуальним видається дослідження мультимодальних моделей комунікації та їх комплексне використання, можливість зробити освітню діяльність більш гармонійною та багатоплановою, використовуючи сучасні мультимедійні можливості інформаційно-комунікаційних технологій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою студії є розгляд можливостей та визначення інструментарію мультимодальної взаємодії учасників навчального процесу, доречність використання та педагогічний дизайн поєднання вербальних та невербальних способів комунікації, логіку їх застосування у контексті дистанційного навчання. Звертається увага на потенціал різних каналів сприйняття інформації у збільшенні продуктивності занурення у навчальний матеріал, забезпеченні образності презентації інформації, ефективності контролю, утримання уваги та підтримки динаміки вмотивованості студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активне зростання популярності комп'ютерно-опосередкованої комунікації, розширення цифрового довкілля сприяло розвитку дистанційних освітніх технологій, що створюють можливості для віддаленого формату здобуття освіти. Дистанційне навчання, що використовує сучасні інформаційно-комунікаційні технології, дедалі ширше

представлено в закладах освіти поряд із класичними формами.

Таке навчання може використовувати різні способи взаємодії, наприклад, електронну пошту, соціальні мережі, спеціально розроблене єдине діджитальне освітнє середовище навчального закладу, де зареєстровані здобувачі освіти отримують електронний супровід навчального процесу. Ця екосистема дає доступ до навчального матеріалу, домашніх завдань, проміжних та підсумкових тестів, розкладу, аудіо та відеоматеріалів, спілкуванню через електронну пошту та/або в чаті.

Дистанційне навчання може використовувати синхронний формат, коли студенти спілкуються з викладачем онлайн у режимі реального часу під час прямих етерів лекцій, практичних чи лабораторних занять, семінарів, дискусій, презентацій тощо, або асинхронні форми, коли комунікація відбувається із затримкою в часі. В цьому випадку здобувач освіти працює в індивідуальному темпі за допомогою електронної пошти, чатів підтримки або спеціального електронного середовища навчального закладу. Студент має у своєму розпорядженні відео- або аудіозаписи, презентації, конспекти, письмові завдання, тести з автоперевіркою або без. Продуктивною видається змішана модель дистанційного навчання, коли студенти та викладач мають можливість особистого онлайн-контакту в комбінації з асинхронною взаємодією, що стимулює вдосконалення навичок самостійної роботи та креативного підходу до оволодіння навчальним матеріалом.

Розвиток дистанційного навчання знаходиться на етапі активного розвитку, що може призвести до можливості завищених очікувань та пов'язаного з цим психологічного дискомфорту. Партисипативний підхід, залучення до обміну ідеями, гнучка співпраця на паритетних засадах усередині групи полегшує вирішення комунікативних та педагогічних ситуацій, в яких викладач є медіатором та виконує функції стратегічного спрямування та моделювання навчального процесу, консультування, підтримки, коригування та контролю. Видається надважливим послідовно приділяти увагу спільній активній взаємодії зі студентами. Часто викладачеві доводиться впроваджувати культуру спілкування, коригувати психологічний мікроклімат і формувати позитивний фон міжособистісного спілкування оскільки студенти, звичні до щоденного комп'ютерно-опосередкованого спілкування у своїх групах за інтересами, мають тенденцію переносити цей стиль комунікації у навчальне спілкування. Слід враховувати наявність неоднакового індивідуального досвіду комунікації, звичні моделі спілкування та емоційний інтелект здобувачів освіти.

Наразі відбувається в тому числі «... перехід від стабільності, канонічності та вертикальних структур

впливу до «горизонтальних», більш відкритих відносин долучення у виробництві знань» [5, с. 10].

Сучасні студенти поза навчальними закладами є не просто споживачами контенту, а часто його творцями. Вони користуються різними джерелами інформації, звертають увагу на її (інформації) оформлення, активні в соціальних мережах і месенджерах. Це дає поштовх до пошуку нових форм взаємодії зі здобувачами освіти.

Інтеграція у навчання інформаційно-комунікаційних технологій надає широкий інструментарій комунікації зі студентами, зокрема мультимодальну практику спілкування.

Думки викладачів на продуктивність дистанційного навчання не завжди збігаються. Не всі навчальні дисципліни однаково ефективно можна викладати поза аудиторією. Крім того, рівень залучення здобувачів освіти може знижуватися у зв'язку з тим, що в цій ситуації важче зберігати вмотивованість та зосередженість, здійснювати тайм-менеджмент. Не усі студенти мають навички самоорганізації. Академічна прокрастинація є досить поширеним явищем у студентському середовищі. Дедлайни не завжди виявляються ефективним інструментом розв'язання цієї проблеми.

Цінною перевагою мультимодального навчання, що пропонує різні способи сприйняття контенту, є можливість створення багатосторонніх зв'язків між предметами, явищами та поняттями, розвиток концептуального мислення, посилення залученості та позитивного ставлення до навчання в цілому. Використання різних точок входу інформації дозволяє також більш тонко враховувати індивідуальні особливості сприйняття студентів, залежно від того, який тип аналізаторів виражений у них яскравіше або який спосіб перцепції переважає в їх повсякденному житті. З іншого боку, збалансоване використання диференційованого контенту та своєчасна зміна модальностей дозволяє уникати інформаційного перевантаження, підтримувати необхідний рівень концентрації уваги та зосередженості, розуміння та запам'ятовування інформації шляхом поєднання раціонального та емоційного сприйняття.

Текстовий контент може презентуватися у певному мовному реєстрі або їх поєднанні. Наприклад, комбінація формального, консультативного або навіть неформального реєстру, що вдається до невербаліки, може допомогти встановити комфортну та природну атмосферу спілкування.

Поряд із використанням розділових знаків, виділення жирним шрифтом, великі літери, підкреслення, курсив можуть вирішувати завдання передачі елементів просодики мови. Ефективними для забезпечення емоційного забарвлення та виразності видаються емотикони, впроваджені в текстове повідомлення, які використовують знаки двокрапки, крапки з комами, дефісу, дужки та інші.

Результативними зарекомендували себе плани занять, оформлені з додаванням цифр, точок чи інших елементів дизайну, особливо у кольорі, які структуровано, коротко та послідовно підсумовують інформацію.

Виходячи з того, що більшість із нас є візуалами, які насамперед звертають увагу на візуальний образ, в умовах дистанційного навчання, особливо при застосуванні асинхронного методу, коли взаємодія студента та викладача стає більш формальною, видається актуальним використання схем, малюнків, фото, візуальних інструкцій, тайм-лайнів, презентацій, скрінкастів, квізів. Візуальний спосіб – як правило, менш складна пропозиція інформації, тому швидкість та обсяг її засвоєння може бути більшими. «Якщо навчання захоплює – осягнення нових знань стає швидшим» [1, с. 3].

У зв'язку з динамічним розвитком стилів візуального контенту, їх постійним оновленням та модернізацією краще сприймаються ілюстративні матеріали сучасного дизайну. Використання кольорів, їх палітра, яскравість або приглушеність відтінків допомагає звертати увагу на елементи, які викладачеві видаються найбільш важливими. Естетика зображення, строгість або легка невимушеність передачі привертають увагу та допомагають уникати рутинності. Краще, якщо зображення чіткі та не двозначні, містять релевантні елементи, дають відповіді, а не викликають питання, не відвертають увагу від головної думки. Разом з тим, не треба забувати, що зайве декорування може відтягнути увагу від навчального змісту.

Інфографіка у вигляді таблиць, діаграм, тайм-лайнів, ментальних карт показує себе продуктивно при узагальненні, зіставленні, тестуванні, запровадженні нових елементів. Такі матеріали можуть готуватися викладачем або бути творчими завданнями для студентів.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють використовувати різноманітні медіаформати для реалізації мультимодальної взаємодії у дистанційному навчанні. Гармонійне та збалансоване використання аудіо- та відеоресурсу дає додаткові можливості покращення багатостороннього сприйняття та засвоєння навчального контенту.

Перевага аудіозаписів полягає в тому, що на них мова зберігає просодичні характеристики, як-от тон (висота звуку), тембр, пауза, інтонація, мелодика, ритм, темп, інтенсивність. Це дає можливість результативно працювати зі слуховим каналом сприйняття. Бажано мати на увазі, що перцепція такої інформації потребує більшої концентрації уваги, тому краще сприймаються аудіозаписи з чіткою логічною організацією, послідовністю викладу матеріалу з використанням доречних просодичних засобів. Це може бути пояснення тільки основної

інформації та/або детальне роз'яснення залежно від навчальних завдань.

Здебільшого візуальний та аудіовізуальний контент привертає та утримує увагу ефективніше, ніж текст або аудіо.

Отримуючи від викладача відеопрезентації, студент має можливість надалі неодноразово повертатися, переглядати їх, приділяти увагу окремим частинам, орієнтуючись на свій темп сприйняття.

Найчастіше виконання завдань у вигляді відеозаписів, особливо якщо вони розміщуються в чаті групи в соціальній мережі, є суттєвим емоційним стимулом для студентів і спонукає їх до відповідального підходу до роботи.

На сьогодні відеокommунікація в режимі реального часу максимально близька до аудиторного спілкування та є психологічно комфортною формою взаємодії зі студентами. Соціальні нюанси живого спілкування, такі як настрій, візуальний контакт, спонтанні жарти суттєво впливають на ефективність роботи.

У дистанційному навчанні збільшується частка самостійної роботи, тому мультимедійні матеріали, завдяки комбінації раціонального та емоційного сприйняття, допомагають студенту легше та продуктивніше сприймати, розуміти, запам'ятовувати та користуватись інформацією.

Студенти охоче довіряють викладачам, які активно володіють сучасними засобами комп'ютерно-опосередкованої комунікації.

Сучасні соціальні мережі та месенджери можуть бути ефективною навчально-соціальною підтримкою у дистанційному навчанні. Вони є засобами комп'ютерно-опосередкованої комунікації, що найбільш швидко розвиваються і мають широкі технічні та технологічні можливості. Ці платформи здатні органічно доповнювати навчальний процес, забезпечувати оперативність та безперервність спілкування. Наприклад, використання скрінкастів (записів екрана), відеоконференцій та розміщення їх у робочих групах соцмереж у комбінації з відповідними планами заняття допомагає систематизувати навчальний контент та надавати можливість студентам повертатися до моментів, що забулися чи залишилися незрозумілими.

Зворотний зв'язок педагога зі студентами на додаткових комунікаційних майданчиках допомагає зрозуміти прогрес, можливі лакуни в освоєнні навчального матеріалу, підтримувати мотивацію та аналізувати продуктивність організації навчального процесу. Дистанційність взаємодії, особливо у разі асинхронного навчання, коли неможливо використовувати очну вербальну або невербальну реакцію у вигляді міміки, положення тіла, жестів, поглядів пропонує інші форми фідбека, такі як коментарі, емодзі, емотикони, стікери.

Не всім студентам однаково підходить дистанційний спосіб навчання. Однак, у зв'язку

зі специфікою місця знаходження, браку часу, професійної зайнятості та індивідуальних особливостей студенти обирають його все частіше. Дистанційна освіта стала повноправною формою навчання, поряд з очною та заочною, тому її ефективність виходить на перший план.

Висновки із цього дослідження і подальші **перспективи в цьому напрямку**. Потенціал розвитку дистанційної освіти розкривається одночасно з поглибленням процесу диджиталізації освіти та оволодінням викладачами новими формами взаємодії зі студентами.

Різні середовища здійснення дистанційного навчання дають можливість студенту та викладачеві обрати оптимальний для них спосіб комунікації. Це дозволяє ефективно використовувати різноманітні канали отримання інформації. Мультимодальна практика спілкування робить продуктивною пізнавальну діяльність, активізує критичне мислення, дозволяє уникати рутинності освітнього процесу, стимулює уяву та інтерпретативні можливості. Мультимодальність у процесі дистанційного навчання дозволяє максимально зберегти переваги аудиторних занять та доповнити їх сучасними методами інтерактивної комунікації, моделями самостійної роботи, урізноманітнити способи зворотного зв'язку. Такий підхід допомагає створювати продуктивний контекст підготовки до здобуття професійних знань, умінь та навичок поза учбовим закладом.

Вміле використання мультимедійних засобів сприяє пом'якшенню феномену розриву поколінь (англ. generation gap) викладач-студент.

Подальший розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, імплементація їхнього широкого мультимедійного інструментарію у навчальний процес дозволяють виходити за часові та просторові обмеження здобуття освіти. Креативна мультимодалізація процесу навчання залишається перспективною тенденцією підвищення ефективності дистанційної освітньої діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кремень В.Г. Мультимодальна мова дистанційного навчання. *Освіта і суспільство*. 2020. Лип.–серп. (№ 7–8). С. 3.
2. Лебедева С.Л., Лебедеєв М.К. Месенджер Telegram як основний і додатковий канал комунікації в освітньому процесі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 54. Т. 2. С. 193–196. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.2.38>
3. Сисоєва С.О., Осадча К.П. Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 70. № 2. С. 271–284. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v70i2.2907>.
4. Bettinger E.P., Fox L., Loeb S., Taylor E.S. Virtual Classrooms: How Online College Courses Affect Student Success. *American Economic Review*. 2017. Vol. 107. No. 9. P. 2855–2875. DOI: [doi:10.1257/aer.20151193](https://doi.org/10.1257/aer.20151193)

5. Bezemer J., Kress G. Changing Text: A Social Semiotic Analysis of Textbooks. *Designs for Learning*. 2010. Vol. 3. No. 1–2. P. 10–29. DOI: doi:10.16993/df.26
6. Halliday M.A.K., Hasan R. Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective. Oxford : Oxford University Press, 1989. 126 p.
7. Haniya S., Tzirides A.O., Montebello M., Georgiadou K., Cope B., Kalantzis M. Maximising Learning Potential with Multimodality: A Case Study. *World Journal of Educational Research*. 2019. Vol. 6. No.2. P. 260–269. DOI: <https://doi.org/10.22158/wjer.v6n2p260>
8. Jewitt C. Multimodal Methods for Researching Digital Technologies. *The SAGE Handbook of Digital Technology Research*. 2013. P. 250–265. DOI: 10.4135/9781446282229
9. Kremen V. Distance Education in the Context of Visuality: Pro and Contra. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2020. № 17. С. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.31392/iscs.2020.17.014>
10. Kress G. Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. New York : Routledge, 2010. 236 p.
11. Kress G, van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication. London : Arnold, 2001. 142 p.
12. Lemke J. Multimodal Genres and Transmedia Traversals: Social Semiotics and the Political Economy of the Sign. *Semiotica*. 2009. No. 17. P. 283–297.